

folklor/edebiyat

halkbilim • etnoloji • antropoloji • müzikoloji • edebiyat

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN 1300-7491

1999/1 SAYI: 17

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Ürün Basın Yayın Turizm Tic. Ltd. Şti. adına
Metin Turan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Faruk Güçlü

Yayın Danışma Kurulu
Prof. Dr. İlhan Başgöz, Prof. Dr. Hasan Özdemir, Prof. Dr. Metin Karadağ
Kurtuluş Kayalı, Doç. Dr. İsmail Öztürk, Doç. Dr. Asker Kartarı,
Dr. Muhsine Helimoğlu Yavuz, Dr.Şükrü Günbulut, Dr. Mehmet Yardımcı

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
Hatay Sokak 9/19, Kızılay-Ankara
Tel: (312) 425 39 20 Belgegeçer: (312) 417 57 23

Abone Koşulları
Yurici Yıllık (Posta ücreti dahil) : 14.000.000.-TL
(Öğrencilere %50 indirimlidir.)

Avrupa İçin Sayısı: 40 DM
Dört Sayı için Abone Bedeli: 150 DM

Amerika İçin Sayısı: 40 \$
Dört Sayı İçin Abone Bedeli: 150 \$

Abone bedelinin Metin Turan adına 104233 numaralı posta çeki hesabına ya da Halk Bankası Meşrutiyet Şubesi'ndeki 5911 numaralı hesaba yatırılarak, dekontun adresimize gönderilmesi gereklidir. (Abonelerimiz yıl içindeki fiyat artışlarından etkilenmezler. Abone ücretlerine posta masrafları dahildir.)

Dizgi ve Ofset Hazırlık
ÜRÜN LTD. ŞTİ.
TEL: (312) 425 39 20 FAX : 417 57 23
Baskı-Cilt: Başkent Klşe&Matbaacılık
Baskı Tarihi: 25 Şubat 1999

ZİLE'DE YATIRLAR VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞLAR UYGULAMALAR MENKİBELER

Dr. Mehmet YARDIMCI*

Zile, Asur Krallığı'nın başkenti Ninova Melikesi Semiramis tarafından kurulmuş, dört bin yıllık bir tarihe sahip Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir.

Çok eski devirlerde Hıristiyanlığın çıkışına kadar devam eden Anaitis mezhebi** mensuplarının ziyaret yeri olan Zile, üzerinde pekçok uygarlıkları barındırmış bir ilçe olup mistik kaynaklı düşüncenin yoğunluğunu her dönemde hissettirmiştir.

Erenler yurdu, evliyalar ocağı olan Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Zile'de de pekçok sayıda evliya ve ziyaret yeri bulunmaktadır. Bunlarla ilgili birçok menkıbe anlatılmakta, bu yatırların her birinin bir derde deva olduğuna yöre halkınca yürekten inanılmaktadır.

Tespitlerimize göre halen 21 tanesi ilçe merkezinde, 67 tanesi köylerinde olmak üzere toplam 88 yatır ve ziyaret yeri bulunmaktadır.

18. yüzyıl sonlarında Zileli Âşık Seyit Derviş tarafından söylenen edebiyatımızdaki tek yatırlar destanı, 15 tanesinin adı zikredilerek bu ilçedeki yatır ve ziyaret yerleri için söylenmiştir.

A. Zile'de Bulunan Yatırlar:

a. Zile'de bulunan yatır ve ziyaret yerlerinin adları ve buldukları yerler:

1. Abdal Musa : Emirören Köyü
2. Ağbaba : Zile Merkez
3. Ahi Evran : Zile Merkez
4. Ali Hoca : Ali Hoca Köyü
5. Ali Pınarı : Karşyaka Köyü
6. Analı Kızlı : Elik Tekkesi Köyü
7. Arap Dede : Alıçözü Köyü

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü

** Anaitis: Anaitis, Anahita adı ile de bilinmekte olup tertemiz anlamına gelmektedir. Eski İran dininde Aşk ve Doğruluk Tanrıçası Anaitis'in birbirine karşı iki kişiliği vardır. Bazen tertemiz bir bakire, bazen de azgın bir fahişe gibi görünürdü. Büyük tanrıçanın bu iki kişiliğinden birine eski doğu dinlerinin hepsinde rastlanır.

Anaitis adına Susa, Akbatona, Babil ve Zile'de birçok tapınak yaptırılmıştır. Tanrıça Anaitis'e yapılan din törenleriyle Mithro'ya yapılan törenler birleştirilmiştir. Yunanlılar Anaitis'i Kybele ve Afrodite'le aynı saymaktadırlar.

Zile'de bulunan Anaitis tapınağı çevresinde her yıl sonbaharda yapılan geleneksel "Sokaia" şenlikleri düzenlenmiş, bu şenlikler "deri" adı ile yıllarca sürmüş, sonra da "panayır" adı altında varlığı günümüze kadar korumuştur.

8.	Arap Dede	:	Zile Merkez (Atalar Cad.)
9.	Arap Dede	:	Zile Merkez(Elbaşođlu Camii avlusu)
10.	Ardıçlı Dede	:	Yeni Dağıçı Köyü
11.	Aslan Dede	:	Zile Merkez
12.	Ay Kadın	:	Kızılca Köyü
13.	Ayan Dede	:	Zile Merkez
14.	Balıklı	:	Korucuk Köyü
15.	Beyazıt-ı Bestani	:	Zile Merkez
16.	Bircivan	:	İmirdolu Köyü
17.	Coştu Baba	:	İmirdolu Köyü
18.	Coşkun Dede	:	Zile Merkez
19.	Çal Dede	:	Alıçözü Köyü
20.	Çamlı Dede	:	Alıçözü Köyü
21.	Çamlık	:	Alayurt Köyü
22.	Çatalarmut	:	İmirdolu Köyü
23.	Çatalçeşme	:	Eliktekte Köyü
24.	Çeltek Baba	:	Çeltek Köyü
25.	Çırçır Baba	:	Sofular Köyü
26.	Davunlu Dede	:	Zile Merkez
27.	Deveci	:	Güzelbeyli Bucağı
28.	Dikmen	:	Yayla Yolu Köyü
29.	Dilek Mağarası	:	Karakuzu Köyü
30.	Dol Dede	:	Kızılca Köyü
31.	Ellez Dede	:	Ayvalı Köyü
32.	Ellez Dede	:	Hacılar Köyü
33.	Elik Tekkesi	:	Eliktekte Köyü
34.	Fındıklı	:	Üçkaya Köyü
35.	Gürz Baba	:	Şıh Köyü
36.	Hamur Kesen	:	Akgüller Köyü
37.	Hıdır Dede	:	Kurşunlu Köyü
38.	Hoca Beden	:	Alibağı Köyü
39.	Hoca Beden	:	Çakırcalı Köyü
40.	Hû Dede	:	Karakuzu Köyü
41.	Huy Kesen	:	Zile Merkez
42.	Hüseyin Gazi	:	Zile Merkez
43.	İmam Melikiddin	:	Zile Merkez
44.	İsmail Dede	:	Zile Merkez
45.	Kaba Ardıç	:	Yücepinar Köyü
46.	Kaba Pelit	:	Güzelbeyli Bucağı
47.	Kabak Dede	:	Taşkıran Köyü
48.	Kambur Dede	:	Yalinyazı Köyü
49.	Karaşeyh	:	Şıh Köyü
50.	Karaşeyh	:	Karaşeyh Köyü
51.	Kaygusuz Abdal	:	Akgüllür Köyü
52.	Kemerkaya	:	Turgutalp Köyü

53.	Kırklar	:	Kuruçay Köyü
54.	Koca Kayser	:	Zile Merkez
55.	Kuduz Hoca	:	Emirören Köyü
56.	Küçük Çeltek	:	Büyük Karayün Köyü
57.	Küçük Çeltek	:	Yalinyazı Köyü
58.	Mahmut Dede	:	Güzelbeyli Bucağı
59.	Melik Gazi	:	Güzelbeyli Bucağı
60.	Örümcekli Dede	:	Zile Merkez
61.	Ömer Dede	:	Zile Merkez
62.	Pervane Baba	:	Yıldıztepe Bucağı
63.	Pevri Baba	:	Çapak Köyü
64.	Saka Dede	:	Yalinyazı Köyü
65.	Sarda	:	Üçkaya Köyü
66.	Sarıtaş	:	Zile Merkez
67.	Sarılık Suyu	:	Acıpınar Köyü
68.	Sarılık Suyu	:	Akkılıç Köyü
69.	Sarılık Suyu	:	Emirören Köyü
70.	Süt Ali Baba	:	Zile Merkez
71.	Şeyh Ahmet	:	Kepez Köyü
72.	Şeyh Ali Baba	:	Zile Merkez
73.	Şeyh Ali Baba	:	Akçakeçili Köyü
74.	Şeyh Ethem Çelebi	:	Zile Merkez
75.	Şeyh Helvalı Dede	:	Zile Merkez
76.	Şeyh Kâru Baba	:	Zile Merkez
77.	Şeyh Nusrettin	:	Şeyh Nusrettin Köyü
78.	Şeyh Sal Sal	:	Boldacı Köyü
79.	Şih Ali Baba	:	Akçakeçili Köyü
80.	Şihelik	:	Yeşilce Köyü
81.	Tekke	:	Boldacı Köyü
82.	Yağmur Dede	:	Karabalçık Köyü
83.	Yedi Mezar	:	Boldacı Köyü
84.	Yeşil Kanat	:	Ali Hoca Köyü
85.	Yılanlı Dede	:	Çapak Köyü
86.	Yukarı Pınar	:	Kireçli Köyü
87.	Zeynel Abidin	:	Eliktekte Köyü
88.	Zeyve Dede	:	Alibağı Köyü

B. Ziyaret Nedenleri

a. Çocuğu olmayanların ziyaret ettikleri yattır ve ziyaret yerleri

1. Abdal Musa:

Emirveren Köyü'nde olup yörede Emirören adı ile de anılan bu ziyaret yeri çeşitli dilekler için ziyaret edilir.

Bu ziyaret yeri aynı zamanda çocuğu olmayanların ziyaret ettikleri ve çeşmesindeki sudan çocuğu olmayan kadını yıkayıp dilek dilettilikleri yerdir.

Burayı ziyaret edip çocuk sahibi olan, çocuğu ile gelip adak kurbanını keser.

2. Hüseyin Gazi:

Zile'nin güneybatısında yüksekçe bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve evlenemeyen kızlar ziyaret eder. Adakta bulunurlar. Ziyarete aralıksız yedi perşembe gidildiğinde dileklerin kabul olacağına inanılır.

Hüseyin Gazi ile ilgili anlatılan bir efsane şu şekildedir:

Hüseyin Gazi Tepesi'nin altındaki köyde Güllü isimli güzel bir kız varmış. Babası öldüğünden anası köylük yerde yalnızlık zor olduğu için köyünden yoksul bir adamla evlenmiş. Güllü, anası, üvey babası yoksulluk içinde yaşayıp giderlerken komşu köyden Güllü'ye dünürçüler gelmiş. Güllü komşu köye gelin gitmiş. Güllü'nün bir yıl sonra bir bebeği dünyaya gelmiş. Fakat kocası ince hastalığa tutulup birden ölüvermiş. Çaresiz kalan Güllü bebeği ile anasının evine dönmüş.

Üvey baba geçim darlığı çeken, kötü kalpli bir kişiymiş. Güllü'yü eve almak istememiş.

Anası: "Güllüm'ü eve koymazsan ev benim değil mi, Güllüm'ün yerine sen çekip gidersin" demiş. Üvey baba istemeye istemeye Güllü ve bebeğini eve almış. Birlikte yaşayıp giderken bebek hastalanmış.

Güllü bebeği bir hekime götürmesi için üvey babasına yalvarmış, ikna edememiş. Anasının da yalvarmaları fayda etmemiş. Bebeğin sancıdan kıvranırları ve sabahlara kadar ağlayışları, kadınların yalvarışları karşısında adam: "Ben sizin karnınızı doyuramıyorum. Hangi para ile bebeği doktora götüreceğim. Yalnız, Hüseyin Gazi Tepesi'nde kıraç bir tarlam var. Yıllardır tepe olduğu için ekmiyordum. Git o tarlayı kaz. Mercimek ek. Çıkan mercimeği pazara götürüp sat. Parasına da bebeği doktora götür, ilaç al" demiş.

Çaresiz kalan Güllü, sabah ezanında kalkıp, çocuğu sırtına sarıp, kazmayı eline alıp doğru Hüseyin Gazi Tepesi'nin yolunu tutmuş.

Hüseyin Gazi yatırının başında bulunan ardıç ağacına bir salıncak kurup bebeği yatırmış. Günlerce o tepeye çıkıp yatırın yanındaki tarlayı kazmış. Devamlı Hüseyin Gazi Türbesi önünde diz çöküp Tanrı'ya yalvarmış: "Tanrım bana güç ver" diye gözyaşı dökmüş.

Tarlayı kazıp mercimekleri ekmiş. İki ayda mercimekler olgunlaşıp yolunacak hale gelmiş. Hastalığı gittikçe ilerleyen bebeği ile yine tepeye çıkmış, bebeği yatırıp duasını yaptıktan sonra mercimekleri yalmaya başlamış. Çalışırken göğsünde bir sızı hissetmiş hemen bebeğine koşmuş, bakmış ki bebek ölmüş. O an öyle bir ah edip ağlamış ki sanki yer gök inlemiş.

Bu sırada yatırdan bir ses duyulmuş: "Mercimeğin taş ola, mercimeğin taş ola!" diye. Tarladaki bütün mercimekler tıpkı yeşil mercimek şeklinde birer taşa dönüşmüş ve tarlanın üzerini mercimek taşı kaplamış.

Şimdi bu ziyarete gidenler o tarlayı mercimek büyüklüğünde taşlarla kaplı olarak görürler. Hüseyin Gazi'nin hemen yanı başında bulunan iki mezardan birinin Güllü'nün diğerinin de bebeğinin mezarları olduğu söylenir.

Ziyarete giden ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bu tarladan yedi tane mercimek taşı alıp yastığının altına bırakırlar. Yedi gün sonra bu taşları tarlaya serpererek çocuk için dilek dilerler. Çocukları olunca da kurban keserler.

3. Hoca Beden:

Alibağı Köyü'nde olup çocuğu olmayanlar ziyarete giderler. Kurban kesip, başındaki ağaca çaput bağlayıp dilekte bulunurlar. Çocuğu olunca da çocukla birlikte gelip kurban keserler. Başındaki yaşlı pelit ağacı saygı nedeniyle kesinlikle kesilmez.

4. Kemer kaya:

Turgutalp Köyü'nde bulunan Kemer kaya denilen ziyaret yeri yurdun çeşitli yörelerinden çocuğu olmayanların geldikleri bir yer olup burayı ziyaret eden kadının çocuğu olacağına inanılır.

5. Pevri Baba:

Çapak köyündeki bu ziyaret yeri çevre köylerdeki çocuğu olmayan ailelerin ziyaret yeri olup dilekleri yerine gelip çocuk sahibi olanlar çocukla birlikte gelip kurban keserler.

6. Yılanlı:

Çapak Köyü'nde Yılanlı adındaki ziyaret yeri de çocuk sahibi olmak isteyenlerin gittikleri ziyaret yerlerindedir.

b. Karamsarlığa ve ruhi bunalıma düşenlerin ziyaret ettikleri yatırlar ve uygulamalar

1. Çeltek Baba:

Ruhi bunalıma düşenlerin, akıl hastalarının götürüldüğü bir yatır ve felç geçirenlerin ziyaret yeridir. 13. yüzyılda Ahmet Yesevî ocağından gelip buraları kendisine yurt tutan Şeyh Mahmut Emircidoğan buraya yerleşip Çeltek Baba adı ile yörede ün salmış, tekke ve zaviye kurmuştur. Köyün adı da bu zattan gelmektedir.

Ziyaret kapalı bir mekân olup Çilehane denilen binanın içinde bulunan üç metre boyunda ve 60 santim çapındaki korint başlıklı bir sütuna akli dengesini yitirenler sıkıca bağlanır ve sabaha kadar orada bırakılır. İplerinden kurtulan hastanın iyileşeceğine inanılır.

Anlatılan bir menkıbeye göre eskiden Çeltek Köyü'nün olduğu yerde gayrimüslimler oturmakta imiş. Dinî liderleri kendi dinî inançlarına göre elindeki kitaba bakarak: "Buraya birisi gelecek. Bizi buradan uzaklaştıracak" demiş.

Bir gün bu dinî lider köyün üstündeki tepeden etrafı seyrediyormuş. Birden gözüne tepenin etrafındaki düzlükte bir adam ilişmiş. Hemen bekçilerden birisini, kim olduğunu ve ne yaptığını öğrenmesi için göndermiş.

Bekçi yanına yaklaştığında bu kişinin elindeki asasını yere vurup, vurduğu yerden su çıkardığını görünce şaşırıp koşarak dinî liderlerine varmış. Gördüklerini anlatınca liderleri: "Bize buralardan gitmek gözüküyor" deyip etrafındakilerle oradan göç etmiş.

Adı Şeyh Mahmut Emircidoğan olan bu kişinin geldiğinde yörede su çok azmış. Asasını vurduğunda suyun çıktığı yere **Hacetpınarı** denmiş. İnsanlar bu sudan şifa arar olmuşlar. Ruhi bunalıma girenlerle felç geçirenler burayı ziyaret edip hastalıklarından kurtulmak için adaklar adarlar.

Çeltek Baba ile ilgili anlatılan rivayetlerin biri de şu şekildedir:

Şeyh Mahmut Emircidoğan elinde bir doğan kuşu ve bir keklik olduğu halde dolaşırken, devrin büyüklerinden birinin oğlunun ayağındaki rahatsızlığı tedavi ettirmek üzere

geldiklerinde, kendilerine sormuşlar. Şeyh Mahmut Emircidoğan da yine kendisinden bahisle: "Evet köyde" demiş. Yolcular köye doğru yürümüşler, köyün içine geldiklerinde Şeyh Mahmut Emircidoğan kendilerini karşılamış. Gerekli bakım ve tedavi yapılmış. Çocuk şifa bulunca mukabilinde de ne istersin diye sormuşlar. O da: "Şu doğanın uçup dolaştığı yerlerin öşürünü bana vakfedin" demiş ve kendisine 17 köyün öşürü vakfedilmiş.

Devrinin büyük bir tıp alimi olan Çeltek Baba'nın bugün Çilehane denilen çalışma yeri ile medresesi mevcuttur.

2. Abdal Musa:

Emirören Köyü'nde bulunan ve Emirveren adı ile de bilinen Abdal Musa Türbesi karamsarlığa kapılan, ruhi bunalımlara düşen kimselerin şifa umdukları, ziyaret sonrası rahatlığa ve huzura kavuştukları ziyaret yerlerinden birisidir.

Çocuğu olmayanların, ruhi bunalıma düşenlerin, çeşitli niyetlerin yerine gelmesi için gidilen çok amaçlı ziyaret yerlerinden biridir.

3. Pervane Baba:

Yıldıztepe Bucağı'nda bulunan Pervane Baba Türbesi karamsarlığa ve ruhi bunalıma düşen, özellikle korku hastalığına kapılanların ziyaret ettikleri yatlardanır.

Rahatsızlıklarından kurtulanlar daha sonra tekrar gelip yatır başında kurban kesip adaklarını yerine getirirler.

4. Şiheylik:

Zile'nin Yeşilce köyünde bulunmaktadır. Köyün resmi adı Yeşilce olmasına rağmen yörede köy Şiheylik adı ile anılır.

Malazgirt zaferinden sonra Oğuz boylarından 12 çadırılık bir Türkmen kafilesinin köye geldiği, Anadolu'nun manevi mimarlarından Horasan erlerinden yedi kardeşin en büyüğü olan Şeyh Mehmet Efendi'nin buraya gelerek yerleştiği rivayet edilmektedir.

Bu Şeyh Mehmet icazetini almak için Amasya'daki şeyhe gitmiş. İcazet veren şeyh: "Gel bakalım Mehmet ne kerametın var göster" demiş.

Şeyh Mehmet binanın direğini tutup sallamış. Direkle beraber bütün bina sallanınca Amasya'daki şeyh, Mehmet Efendi'ye: "Tamam Şeyh'im tamam iyilik bulasın" demiş.

Bugün, ruhi bunalıma düşenlerin; işlerinin daha iyi, rahat ve düzenli gitmesini isteyenlerin ziyaret yeri olan Şiheylik'e gidenlerin iyilik ve dertlerine şifa bulduklarına inanılır.

c. Yağmur Duası nedeniyle ziyaret edilen yatrır ve ziyaret yerleri

1. Ellez Dede:

Hacılar Köyü'nde bulunan bu ziyaret yerine kurak mevsimlerde yağmur duası için topluca gidilir.

Yağmur duası sırasında ziyaret yerinde bulunan taşın ıslatılması ile yağmur yağacağına inanılır.

2. Hû Dede:

Karakuzu Köyü'nde yüksek bir yerde bulunan Hû Dede'ye yağmur duası için topluca gidilir.

Evliya'nın bir sancağı bulunmaktadır.

Bu sancak yağmur duasına çıkıldığında su içerisine bakılır. Şayet sancak suda kendiliğinden açılırsa yağmur yağacağına inanılır.

3. Kırklar:

Kuruçay Köyü'nde bulunan Kırklar'a da yağmur duası için topluca gidilmektedir.

Kırklar çok iri ve yaşlı kavakların bulunduğu bir meydana.

Menkıbeye göre bir gelin gece vakti karanlıkta bu alandan geçerken selvi kavakların Tanrı'ya secde ettiğini görür. Gördüklerini köylüye anlatır fakat inandıramaz.

Ertesi gece yine kavakları bekler, selvi kavaklar secde için eğildiğinde en uzun kavağın dalının ucuna yazmasını bağlar. Köylülere durumu anlatır. Köylüler gelinin yazmasının insanın bir türlü çıkamayacağı en uzun kavağın ucunda bağlı olduğunu görünce inanırlar.

O günden sonra bu yerin kutsallığına inanılıp kurak mevsimlerde yağmur duası için ziyaret yerine çevrilmiştir.

4. Ardıçlı Dede:

Yenidağçı Köyü'nde bulunup kurak mevsimlerde yağmur duası için gidilen ziyaret yerlerindedir.

5. Kaba Ardıç:

Yücepinar Köyü'nde bulunan Kaba Ardıç ziyareti yağmur duası için gidilen ziyaret yerlerinden olup burada bulunan iri ardıç ağacının kutsallığına inanılır.

Menkıbeye göre Hz. Ali buralara kadar gelip bu iri ardıç ağacının gölgesinde dinlenmiştir. Bu nedenle kutsal sayılıp çeşitli dilekler için de ziyaret edilmektedir.

6. Şeyh Ali Baba:

Yağmur duası için topluca gidilen yerlerden biri de Akçekeçili Köyü'nde bulunan Şeyh Ali Baba Türbesi'dir.

ç. Sarılık hastalığı için gidilen ve suyundan yararlanan ziyaret yerleri

1. Acıpınar Sarılık Suyu:

Acıpınar Köyü'nde bulunan ve "sarılık suyu" denilen çeşme suyunun sarılık hastalığına iyi geldiği söylenmekte olup hastalar suyun başında yıkanır. Daha sonra da buradan alınan su günlerce içirilir. Bu yolla hastaların şifa bulduklarına inanılır.

2. Akkılıç Sarılık Suyu:

Akkılıç Köyü'nün batısında çok eski çağlardan kaldığı sanılan kale harabeleri yakınında bulunan su kaynağının sarılık hastalığına iyi geldiği söylenmekte olup, birçok sarılık hastasının bu su kaynağından şifa bulduğu anlatılmaktadır.

3. Emir Veren Sarılık Suyu:

Emir Veren Köyü'nde bulunan bu sarılık suyu da Zile merkez ve çevre köylerinde sarılık hastalığına yakalananların sıkça gittikleri ziyaret yerlerindedir.

Eski bir kale kalıntısı dibindeki "sarılık suyu" çeşmesinin başında hastalar yıkanıp sonra da evlerine götürdükleri suyu içerek şifa bulduklarına inanılır.

d. Çeşitli dilekler için gidilen yata ve ziyaret yerleri

1. Ay Kadın:

Çeşitli dilekler için gidilen Kızılca Köyü'ndeki Ay Kadın Türbesi'nin yanı başında bulunan çeşme suyunda yıkanan ve bu suyu götürüp bir süre içen kimselerin mide rahatsızlıklarından kurtulacaklarına inanılır.

2. Balıklı:

Yörede çeşitli dilekler yanında özellikle askere giden gençlerin askere gitmeden ziyaret ettikleri ve asker dönüşü ziyaretlerini tazeledikleri bir ziyaret yeri olarak bilinir.

Anlatılan menkıbeye göre eskiden bu evliyanın yanında bir havuz varmış. Bu havuzda beyaz gümüş renkli balıklar yaşarmış. Bu evliyaya da bu yüzden Balıklı denmiş.

Savaş yıllarında bu köye iki tabur asker gelmiş. Tabur komutanı askerlerine havuzdaki balıkları yakalamalarını ve kızartmalarını emretmiş. O zaman köyün büyükleri: "Yapma etme. Orası bizim ulu evliyamızdır. Onlara birşey yaparsan, kendine, çoluğuna çocuğuna Allah öyle bir bela verir ki, bin pişman olursun" demişler. Komutan da: "Balıktan evliya mı olurmuş" deyip kahaahalar atarak balıkları yakalatmış.

Akşam balıkları kızarttırınca o gün çocuğunun biri yüksek bir yerden düşüp ölmüş. Diğer çocuğu oynarken ortadan kaybolmuş. Karısı tavadaki balıkları kızartırken ocağın başında ölüvermiş. O anda da balıklar tavadan yok olmuşlar.

Herkes hayrette kalmış. O zaman komutan yaptığına bin pişman olup tövbe etmiş. O gündün sonra komutanı bir daha hiç gören olmamış. Balıklar suda tekrar peyda olmuşlar fakat beyaz gümüş renginde değillermiş. Bir tarafları beyaz, bir tarafları siyahmış. Siyah olan yerler tavada iken kızaran yerlermiş. Balıklara kimse zarar vermesin diye köylüler havuzun üzerine kapatmışlar. Fakat daha sonra balıkların kayboldukları görülmüş. Balıkların hiç bir izine rastlanmamış.

3. Beyazıtı Bestami:

Halk arasında Beyazıbesten adı ile bilinen ziyaret yeri Zile merkezinde Ali Kadı Mahallesi'nde olup çevre halkı tarafından baş ve göz ağrıları ile çeşitli dilekler için ziyaret edilen yerlerdendir.

Çok eski devirlerde Zile Anaitis mezhebinin merkezi durumunda olduğundan, bu mezhebin inancı gereği halk zevk ve eğlenceye fazla düştüğü için Ahmet Yesevî bu yöreye içinde Beyazıt-ı Bestami'nin de bulunduğu dört şeyh gönderir.

Beyazıt-ı Bestami Zile'ye geldiğinde hiç öğrencisi ve müridi bulunmamaktadır. Halkı iyi yöne çekebilmek İslâm kültürünü yayabilmek için hemen işe koyulur.

Pazar yerinden birtakım işçi alarak evine götürür: "Sabah namazını kılalım öyle işe başlarız" der. Namazdan sonra: "Bir zikir çekelim öyle işe başlarız" der. Zikirten sonra: "Ben biraz okuyayım öyle başlarız" der. Kur'an-ı Kerim'i okuduktan sonra öğle olur. Yemeklerini yerler. Daha sonra: "Namazımızı kılalım öyle işe başlarız" der. Namazdan sonra sabahki gibi zikir ve Kur'an okuma derken akşam olur: "Bugün iş yapamadık, yarın gelin, yevmiyeniz çalışıyor." der. Bir hafta böyle devam eder. Hafta sonunda işiniz bitti diye işçilerin parasını verip göndermek ister. Fakat işçiler parayı kabul etmeyerek kendilerinin mürid olarak kabulünü isteyip ilk müridleri ve ilk öğrencileri olarak kalırlar.

Beyazıt-ı Bestami için anlatılan bir menkıbe de şöyledir.

Beyazıt-ı Bestami devrinde Kör Kadı adı ile bilinen zalim bir kadı vardır. Kadı bir gün sokağa çıkma yasağı çıkarır. Çünkü hanımı ile birlikte kaleye çıkarak şehri izleyecek, muhabbet edecektir. Beyazıt-ı Bestami vakit namazını kılmak için evinin önündeki çeşmede abdest alır. Bu sırada başına dikilen askerler içeri girmesini sokağa çıkmanın yasak olduğunu söylerler. Beyazıt-ı Bestami evinin önü olduğunu, abdest alıp gireceğini söylese de askerler dinlemeyip kafasına bir dipçik vururlar.

Beyazıt-ı Bestami elini kanayan başına sürerek: "Kabağın sahibi bilir" der. Bu söz üzerine şiddetli bir rüzgâr eser. Bu rüzgâr kale surlarının üzerinden şehri izleyen Kör Kadı'nın eşini kaleden aşağı atar. Kör Kadı da olduğu yere düşerek bayılır. Rüzgâr kesilip kadı ayılınca karısının olmadığını görür, arattırır, kalenin eteğinde bulurlar. Kör Kadı'nın korkudan dili tutulmuştur, konuşamaz.

Kör kadı biraz sonra kendine gelip "Bugün ne oldu ise söyleyin, söyleyeni ödüllendireceğim" deyince, jandarmalar olanı anlatırlar.

Kör Kadı Beyazıt-ı Bestami'ye giderek halka karşı davranışlarının yanlış olduğunu anlattığını, daha adil ve yumuşak olacağını bildirir. Beyazıt-ı Bestami'nin okuduğu bir dua sonucu dili tamamen açılıp eski sıhhatine kavuşur.

Halen Beyazıt-ı Bestami külliyesinde yatan yatırlardan biri Abdurrahman Çelebi'dir.

Anlatılan bir menkıbeye göre Abdurrahman Çelebi'nin bir ağabeyi varmış. O da caminin imamı imiş. Abdurrahman Çelebi çok dindarmış. Abdest alırken dahi kendisinden geçermiş. O akşam abdestini alırken, suya bakmış, kendisinden geçmiş. Allah tarafından ona suda bazı şeyler gösterilmiş.

Suda Karadeniz'i görmüş. Karadeniz'de bir balıkçı teknesi fırtınaya tutulmuş. Bir o yana, bir bu yana sanki ceviz kabuğu gibi sallanıyormuş. İçindeki balıkçılar ne yapacaklarını bilmeden Allah'tan yardım diliyorlarmış.

Çok şiddetli bir dalga teknenin üzerine geliyormuş. Abdurrahman Çelebi o zaman öyle bir hışımla sanki denizin yanındaymış gibi Allah tarafından öyle bir güç verilmiş ki Karadeniz'e atlamış. O anda balıkçı teknesini doğrultmuş.

O zamanlar üç peşli entari giyiyorlarmış. Abdurrahman Çelebi tekneyi doğrulturken peş olan yerlerinin arasına balıklar girmiş. Yine Tanrı'nın verdiği kuvvetle geri dönmüş.

Akşam namazına yetmişmiş. Entarisinin peşini düzeltirken balıklar mescide dökülmeye başlamışlar. Balıklar orta yerde hopur hopur sıçramaya başlayınca kendinden büyük olan imam ağabeyisi seslenmiş:

"Bu balıklar neyin nesi?" demiş. Bunun üzerine Abdurrahman Çelebi: "Karadeniz'de bir balıkçı teknesi batıyordu. Onu düzeltmeye gittim. Balıklar ondan peşime girmişler."

Bugün sıkıntı ve zorda kalanlar, işleri bozulanlar çeşitli dert ve üzüntüleri olanlar da Beyazıtbesten'e gidip işlerinin düzeltilmesi, sıkıntılarının gitmesi için dilek dilemektedirler.

4. Dilek Mağarası:

Karakuzu Köyü'nde "çağlayan" olarak bilinen şelale yakınındaki mağara olup mağaradaki bir çukura dilek tutularak para atılır.

İslatılarak duvara atılan bez parçası yapışırsa dileğin gerçekleşeceğine inanılır.

5. Hıdır Dede:

Kurşunlu Köyü'nde bulunan Hıdır Dede ziyaret edildiğinde işlerin rast gidip bol kazanç elde edileceğine inanılmaktadır. Köy halkı tarafından o yıl bolluk ve bereket olması dileği ile Hıdırellez günü topluca gidilen ziyaret yeridir.

6. Karaşeyh Baba

Şih Köyü'nde bulunan Karaşeyh Baba çeşitli dilekler için ziyaret edilen yatlardandır.

Karşeyh Baba için çevrede çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

Şih Köyü'ndeki bu yatrın yanından Çekerek Irmağı geçmektedir. Bu ırmak yağın kar ve yağmurlar nedeniyle ilkbaharda taşıp çevresini sular altında bırakarak zarar vermektedir. Yine bir ilkbahar günü yağın şiddetli yağmur sonucu ırmak kabarır, çevresini sular altında bırakıp Karşeyh yatrına kadar ulaşır.

Köy halkı evliyayı sudan kurtarmak için seferber olup yatrın önüne bent yapmaya koyulur.

Köylüler yoğun bir çalışma içinde iken kimsenin tanımadığı bir ihtiyar gelir. Selam verip ne yaptıklarını sorar. Köy halkı da: "Evliyayı selden kurtarmak için bent yapıyoruz." der. İhtiyar ise: "Boşa çalışıyorsunuz. Sizde hiç akıl yok mu? Kendini kurtaramayan evliyayı varsın sel alsın" deyip kaybolur.

Neye uğradığını şaşırın köylü işi bırakıp köye, evlerine döner. O gece yağmur yine yağmış, sabaha kadar devam etmiştir.

Acaba ne oldu diye meraklanan köylü sabah erkenden yatrın yanına gelince şaşırıp kalır. Irmak, yatağını değiştirmiş, yatrından 500 metre kadar öteden akmaya başlamıştır.

Zile ve yöresinde: "Kendini kurtaramayan evliyayı varsın sel götürsün" sözü yaygın olarak söylenmektedir.

7. Kuduz Hoca

Kuduz hastalığının geçmesinde etkili olduğuna inanılan bir ziyaret yeri olup bu tehlikeli hastalığa yakalananların getirildiği ziyaret yeridir.

8. Muallim Dede:

Sivas'ta bulunan Şeyh Şemsettin Sivasî'nin kardeşi Muharrem Efendi'dir. İslâmın büyük alimlerinden Mehmet Arif Efendi'nin oğludur. Miladi 1505-1591 yılları arasında yaşamıştır.

Zile'de Muallim Dede adı ile bilinen Muharrem Efendi devrinin en büyük alimlerinden olup, şöhreti Osmanlı sınırları içinde yayılmış ve her tarafta büyük saygı görmüştür. Günümüze kadar gelen her medrese alimi mutlaka Muharrem Efendi'yi tanıır ve saygı gösterir.

Muharrem Efendi kardeşi Şeyh Şemsettin Sivasî (Şemsettin Ahmet) ile birlikte babaları Mehmet Arif Efendi'den ilk eğitimlerini almış, babalarının vefatı ile Tokat'ta bulunan Arakiyecizade Şemsettin Efendi'den yıllarca öğrenimlerini görüp daha sonra iki kardeş İstanbul'a giderek eğitim ve öğretimlerini tamamlamışlardır.

İstanbul'dan döndükten sonra Cuma Pazarlı (Ezine Pazarı-Aydıncık) Muslihiddin

Efendi'den feyz almış, daha sonra Tokat'ta Şeyh Şirvanî diye anılan Mecidüddin Abdülmecit Şirvanî'den feyzlerini tamamlayıp iki kardeş ayrılmışlar. Şeyh Şemsettin Sivas'a gitmiş, Muharrem Efendi de memleketi olan Zile'ye yerleşerek Ali Kadı Mahallesi'ndeki medresede ilim ve irfanını yaymaya çalışmıştır.

Sayırsız eserleri bulunan Muharrem Efendi'nin kabri Zile Devlet Hastanesi bahçesinde babasının yatırı yanındadır. Yörede Muallim Dede, adı ile bilinen evliyadır.

Muallim Dede'ye özellikle çocukları okula yeni başlayan aileler çocukları ile ziyarete giderler. Zihin açıklığı için dua edip adaklar adarlar. Aileden gelen telkinle öğrencilerin okul hayatları boyunca sınıflarını geçmeleri için gidip dua ettikleri ziyarettir.

Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilen Muallim Dede'nin yatırının üzerinde sayısı ondan fazla olan fındık büyüklüğünde taşlar bulunmaktadır. Dilek dilenerek tek çift tutulan taşların istenen sayısı gelirse dileğin yerine geleceğine inanılmaktadır. Yine yatırın mermer sütunu üzerine bu küçük taşlardan biri muma batırılıp, dilek dilenerek yapıştırılmaya çalışılır. Yapılırsa dileğin yerine geleceğine inanılır.

Ayrıca evlenemeyen genç kızlar baht açılışın dileği ile perşembe günleri burayı ziyaret ederek mum yakıp adaklar adamaktadırlar.

9. Şeyh Ahmet

Kepez Köyü yakınında gür çam ağaçları ile kaplı bir tepenin üzerindedir. Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilip, adaklar adanıp kurbanlar kesilen bu ziyaret yerinin bir tek çöpünü bile götürmenin büyük bir belaya uğrayacağına inanılır. Bu ziyaret yeri genellikle hıdırellezde o yıl bolluk ve bereket olsun diye de yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Burayı ziyarete gelen ve kurban kesip yeyip içen halk buradan bir çöp almadan gider. Burada istediği kadar ağaç kesip yakar. Fakat kesinlikle bir çöp dışarı çıkmaz. İnanca göre burada yatan evliya orman ürünlerini götürün şahısları gece sabaha kadar rahatsız eder, götürülen bir tek çöp ya da bir kozalak bile olsa yerine geri bırakılmasını ister. Geri getirmeyenlerin bir felakete uğrayacaklarına inanılır.

Şeyh Ahmet'le ilgili çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

Vaktiyle burada yaşayan Şeyh Ahmet adlı bir zat ormandan çeşitli ürünler elde eder, kepçe, kaşık, nalın, oklava vb. yapar bunları öküzünün boynuzuna asar ve bir ihtiyaç listesini ekleyerek öküzü şehre salarmış.

Öküz şehir esnaflarının dükkânları önünde tek tek durur dışarıdan dükkânlara bakarmış. Dükkân sahipleri de "Bizim Ahmet'in öküzü geldi." der, ihtiyaç listesine ve alacaklara bakar, alacaklarını alır vereceklerini verirlermiş. Öküz bütün esnaflar önünde durduktan sonra tekrar yola koyulur Şeyh Ahmet'in yanına dönermiş.

Bugün Zile'de aptal aptal bakan insanlar için sık sık söylenen: "Ahmet'in öküzü gibi ne bakıyorsun" deyimini buradan kaynaklanmaktadır.

Şeyh Ahmet'le ilgili bir menkıbe de şu şekilde anlatılmaktadır:

Eskiden Ahmet isminde şeyhlik yapan bir kişi varmış. Şeyh Ahmet konukseverliği ve kerametleri ile çevrede büyük ün yaptığından tüm konuklar onun evinde ağırlanmış.

Birgün padişahın savaşa giderken yolu Zile'ye düşmüş. Geceyi geçirmek için konaklayacak bir ev aramış. Zile halkı "Bu kadar askerle sizi ancak Şeyh Ahmet ağırlar" demiş.

Padişah Şeyh Ahmet'i çağırarak kendilerini misafir edip edemeyeceğini sormuş. Şeyh Ahmet de kabul edip konukları evine götürmüş. Evde, içi oyuk büyükçe bir taşın içine birkaç teneke arpa koymuş. Askerlere, "Atlarınıza buradan sıra ile arpa verebilirsiniz" demiş. Padişah ve askerler şaşkın bir şekilde gülümseyerek "Bu arpa atlara yeter mi?" diye sormuşlar.

Şeyh Ahmet: "Eğer yetmezse bana bildirirsiniz." demiş. Askerler sıra ile arpayı atlara vermeye başlamışlar. Arpa atlara yettiği gibi üstelik de artmış.

Sıra yemek yedirmeye gelmiş. Şeyh Ahmet önce ocağın üzerine üstü kapalı bir kazan koymuş. Kazanı kaynattıktan sonra askerlere tabaklarını alıp gelmelerini söylemiş. Gelen askerler isteklerine göre tek kazandan birkaç çeşit yemek çıkarmasına ve üstelik yemeğin bitmeyeşine şaşırıp kalmışlar.

10.Şeyh Nusrettin:

Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün İlk Mutasavvıflar adlı eserinde belirttiği, Horasan'dan gelen Hoca Ahmet Yesevî'nin öğrencilerinden Şeyh Nusrettin ve müritleri Zile'nin bugün Şeyh Nusrettin Köyü'nün bulunduğu yere yerleşmişlerdir.

Şeyh Nusrettin Tekkesi ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Çeşitli dilekler için gidilen ziyaret yeri özellikle humma hastalığına yakalananların gittikleri ziyaretir.

Ayrıca küçük çocukların türbe etrafında yedi defa dolandırılması ile erken yürüyeceklerine inanılır.

11. Yedi Mezar

Çeşitli dilekler için ziyaret edilen Yedi Mezar adlı ziyaret yeri Boldacı Köyü'nde bulunmakta olup, bu ziyaret yeri için şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır:

Köyü basan eşkıyalar köylünün yiyecek, hayvan, para gibi kıymetli eşyalarını yağmalarlar.

Eşkıyalar köyden giderken şimdiki türbenin bulunduğu taraftan havada uçarak gelen kazma, kürek, keser gibi aletler eşkıyaya saldırır. Eşkıyalar ganimetleri bırakarak kaçarlardı. Yardıma gelen ve görülmeyen bu kazma ve küreklerin türbedeki ermişler olduğuna inanılır.

12. Zeyve

Alibağı Köyü'nde bulunan Zeyve adlı ziyaret yeri çevre halkının kaybettikleri para ve hayvanlarının bulunması dileği ile ziyaret ettikleri yatırdır. Herhangi bir şeyini kaybeden yöre halkı burayı ziyaret ederek bulunması için dua etmektedir.

Yörede bulunan her ziyaret yeri için halkımızın hafızasında yaşayan ve nesilden nesile ulaşan çeşitli menkıbeler bulunmaktadır.

Zile'de bulunan yatır ve ziyaret yerleri için Seyit Derviş'in meşhur Yatırlar Destanı şu şekildedir:

YATIRLAR DESTANI

Niçin beğenmezsin şehr-i Zile'yi

Şeyh Ethem Çelebi bunda yatmaz mı

Velilerin hocasının ulusu

Koca Kayser Sultan bunda yatmaz mı

Dünyaya bakuben alırdı ibret
Halktan kaçuben iderdi halvet
Ederdi dünyada aza kanaat
Coşkun Dede Sultan bunda yatmaz mı

Anı aziz kıldı dünyada Rahman
Gezerdi dünyada daima hayran
Ana munis idi vuhuş ve tayran

Ahi Evran Sultan bunda yatmaz mı

Asılzade icaret kadimi
Halveti tarikinin kadimi
Hızır İlyas değil miydi nedimi

Pürlü Dede Sultan bunda yatmaz mı

Eyleyen nefsiyle Şeytan'ı zebun
Olmuştu asrında kâmil-i fünun
Sahra-yı Hıdırlık'ta olur medfun

Ahmet Dede Sultan bunda yatmaz mı

Geçindi dünyada uryan ile aç
Bir ahede göstermedi ihtiyaç
Dertlilerin derdine eyleyen ilaç

Şeyh Karu Baba bunda yatmaz mı

Riyazetle geçirirdi eyyamı
Gice kaim gündüz siyam müdami
Evliyalar pirinin imamı

İmam Meliküddin bunda yatmaz mı

Anda tek mildi ilim ile irfan
Hüda kıldı ana lütfünden ihsan
Dertlilerin derdine veren derman

Şeyh Helvalı Dede bunda yatmaz mı

Zahir batın ilimleri okuyan
Mürşid-i kâmilin eteğin dutan
Kutb ül aktab ile kalkıp oturan

Şeyh Muharrem Dede bunda yatmaz mı

Evliyalar zümresinin ulusu
Kırkların hem yedilerin reisi
Zile'de Dede Kargın halifesi

Şeyh İsmail Dede bunda yatmaz mı

Padişahzadedir hem Horasanî
Hüda ihsan etmiş ilmi irfanı
Evliyalar zümresinin sultanı

Şeyh Nusrettin Sultan bunda yatmaz mı

Yok idi ana asrında hiç akran
Anı aziz kıldı ol gani yezdan
Nefs-i emmareye basan pehlivan

Ahî Baba Sultan bunda yatmaz mı

Misli gelmemiştir anın asrında
Gece gündüz Hakk'ın zikri dilinde
Şehrin ulu bekçisi üst yanında
Arslan Dede Sultan bunda yatmaz mı
Ruz u şeb ederdi Hakk'a niyazı
Yanında bir idi dağ ile yazı
Veliler zümresinde hem dahi gazı
Hüseyin Gazi Sultan bunda yatmaz mı
Seyyah idi şarki ile mağribi
Elinden düşmez idi Hakk'ın kitabı
Evliyalar zümresinin mahbubu
Şeyh Ahmed Dede de bunda yatmaz mı
Din-i İslâm için gaza edenler
Ruz u şem durmayıp cevlan edenler
Kâfir elinde hep helak olanlar
Şehid-i şüheda bunda yatmaz mı
Seyit Derviş bütün kendin bilmişler
Herbirisi birlikte de gelmişler
Mezaristanında medfun olmuşlar
Derviş-i dervişan bunda yatmaz mı

BİBLİYOGRAFYA:

1. Semra Meral-Yusuf Meral, *Her Yönüyle Zile*, Zile 1982.
2. Semra Meral-Yusuf Meral, *Zile'de Camiler, Türbeler, Veliler, Efsaneler*, İstanbul 1991.
3. Mehmet Yardımcı, *Yüzyıllar Boyu Zileli Halk Ozanları*, Ankara, 1983.
4. Mehmet Yardımcı, *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Malatya 1993.
5. Zile Belediyesi, Zile 1994, Zile 1994.
6. Tokat İl Yıllığı.
7. Mehmet Yardımcı özel arşivi.
8. Cevdet Kavcan-Mehmet Yardımcı, *Efsanelerimiz*, Malatya 1988.